

TĒ 13 CHIUⁿ

BĪN-CHHĒNG, I-HÓK, THONG KHONG-KHÌ Ê HOAT-TŌ

Chhu bĭn-chhĕng ê hoat-tŏ, iàu-kĭn tiŏh sió-sim, in-ūi pĭⁿ-lĕng ōe khah khòⁿ-òah, á-sĭ bŏe khah khòⁿ-òah, lóng sĭ koan-hĕ bĭn-chhĕng ōe hiáu chhu, á-sĭ bŏe hiáu chhu.

Jiòk-á ū-sĭ tiŏh tui thĕu hian, ū-sĭ tiŏh tui piⁿ-á hian, chiàu khah lĭ-piĕn lâi hian. Tĕi-seng chhu jiòk-á, chia^h koh chhu thán-á, thán-á ê téng-bĭn koh chhu chĭt niá tŏa niá phĕ-toaⁿ (pò chŏe-ê **chún chhiòh ēng**); koh ēng chĭt niá khah siŏng ēng sòe niá ê phĕ-toaⁿ **thán-hŏaiⁿ** chhu tĭ tŏa niá phĕ-toaⁿ ê téng-bĭn, thang séng tŏa niá phĕ-toaⁿ.

Nā ōe m̄-bián ēng iū-pò, chiū bián ēng, in-ūi iū-pò bŏe thong-khì, chŏe jiát ê mi^h. Iū-pò iā bŏe nĕng-jūn, ōe hŏ pĭⁿ-lĕng siⁿ jiòk-siŏng (chiū-sĭ tó-te^h lù-tiŏh ê siŏng). Siat-sú kŏ-put-chiŏng tiŏh ēng iū-pò ê pĭⁿ, tek-khak tiŏh ēng iū-pò chhu tĭ sòe niá thán-hŏaiⁿ phĕ-toaⁿ ê ē-bĭn; iàu-kĭn tiŏh chiŏng iū-pò phŏ hŏ pĭⁿ.

Tĭ pĭⁿ-lĕng bĭn-chhĕng-téng it-**khài** só ēng ê phĕ-toaⁿ, thán-á, lóng tiŏh khah tŏa niá, si-piⁿ ū thang áu-kè-lâi soeh-te^h, chĭt-hĕng sĭ khah hó khòⁿ, chĭt-hĕng sĭ pĭⁿ-lĕng khah khòⁿ-òah; bĭn-chhĕng ê téng-bĭn-piⁿ, iā tiŏh chhu hŏ pĭⁿ-chiáⁿ, bŏ lūn lŏa-chŏe tiuⁿ, lóng tiŏh án-ni.

Chhek piⁿ pĭⁿ-lĕng ê chí^m-thĕu, m̄-thang tiám bĭn-chhĕng-nĭh chhòng; tiŏh thĕh-khì pĕng-gŏa chéng-tùn hó-sè, chia^h koh thĕh-lâi hŏ pĭⁿ-lĕng the. Chí^m-thĕu-piⁿ chí-ū thang hĕ chĭt tiâu sòe tiâu chhiú-kun, kĭ-ū ê mi^h, lóng m̄-thang hĕ hia.

Pĭⁿ-lĕng nā lĭ-khui bĭn-chhĕng tiap-á-kú, khàn-hŏ tiŏh hian i ê jiòk-á. Chiŏng bĭn-chhĕng chhu hó, iā tiŏh sió-sim chiàu-kò pĭⁿ-lĕng, m̄-thang hŏ i chhe-tiŏh hong koh kám-tiŏh.

Pĭⁿ tĕng ê lĕng bŏe tit lŏh bĭn-chhĕng, khàn-hŏ tiŏh chiàu i-ĭⁿ ê kui-kú, ták lé-pài kĕ pĭⁿ-lĕng ōaⁿ nĕng pái bĭn-chhĕng. Hit-ê hoat-tŏ tiŏh lĕng-gŏa chiŏng chĭt tiuⁿ bĭn-chhĕng chhu hó-sè, ēng si ê lĕng, chiŏng pĭⁿ-lĕng khin-khin sóa kè sin chhòng ê bĭn-chhĕng; nā-sĭ pĭⁿ-lĕng siŏng-tiŏng tek-khak tiŏh cháp-hun sió-sim.

Ū-hông jiòk-siong ê hoat:

1. Pīⁿ-lâng nā chhiâng-chāi tó tī bîn-chhâng, beh tī-hông jiòk-siong, khàn-hō tiòh put-chí sió-sim. Pīⁿ-lâng seng-khu-ē ê jiòk-á kap phē-toaⁿ, tiòh sî-siông chhu pīⁿ, m̄-thang **khioh-kéng**. Chiáh-mih, m̄-thang phah-ka-láuh tī bîn-chhâng-nih.
2. Tē it iàu-kín-ê sī tiòh chheng-khì. Pīⁿ-lâng tó-tī bîn-chhâng, khàn-hō eng-kai tiòh ták jit n̄ng pái, sóe i ê ka-chiah-āu, iā ū-sī kui seng-khu tiòh ták jit sóe, chiah ũn-ũn-á chhit hō ta. Nā tãi-piān á-sī siáu-piān sit kìm, ták pái ōaⁿ chheng-khì ê saⁿ, bak-tiòh seng-khu ê só-chāi tiòh kè sóe.
3. Nā chiong pīⁿ-lâng ê phê-hu khah khòai lòe-tiòh ê só-chāi, hō i ōe kian-kò, chiū khah bōe siⁿ jiòk-siong. Chhin-chhiūⁿ kā pīⁿ-lâng sóe-ék, chhit hō ta, siông-siông hō i ê sin-thé ōe óah-tāng. *Alcohol* (hé-chiú) kài ōe hō lâng phê-bah kian-kò. Nā kan-ta ēng chiú, hit ê lát bô kah lōa tōa, tiòh chiong chhiú ùn chiú chhut lát lù n̄ng saⁿ hun-cheng-kú, chiong huìh-kng lù hō i ōe óah, chiah ū kong-hāu. Nā kan-ta ēng chiú kā boah hit phê-nih, sī lóng bô lō-ēng, pèh-pèh liáu chiú nā-tiāⁿ. Ēng phū-tô-chiú lâi lù, iā hó. Nā ēng hó ê sat-bûn ùn tâm boah hē phê-hu-nih, ēng chhiú tōa lát kā i thut, iā sī ōe tī-hông jiòk-siong ê hoat-tō.
4. Ēng iòh-hún lâi so. Iòh-hún ū kúi-nā khoán-ê chóng-sī chit hō-ê sī hó ēng:
Zinci oxidum }
Acidum Borieum } Saⁿ hāng pīⁿ chōe.
Starch (hún-chiuⁿ) }
5. Tiòh sî-siông sùn pīⁿ-lâng khòai siū-tiòh jiòk-siong ê só-chāi ê phê-hu, ū piàn **âng-hóaⁿ** á-sī σ-sek; nā án-ni tiòh tī-hông. Tiòh hō pīⁿ-lâng tó tī bô tng âng ê só-chāi, á-sī ēng nng ê chím-thâu, chhin-chhiūⁿ Se kok ê mī-phē, kòan khong-khì ê chhiū-leng-lông, lâi ké kôaiⁿ, hō seng-khu bōe teh-tiòh âng-hóaⁿ ê só-chāi. Nā ōe hō pīⁿ-lâng ū-sī tó **thán-khi-sin**, ū-sī tó chhiò-chhiò iā sī hó ê hoat-tō. Nā beh tī-hông kha-āu-tiⁿ siⁿ jiòk-siong, ēng chit tè mī-hoe lâi khè kha-āu-tiⁿ téng-bīn hit tiâu tōa tiâu kun (*Tendo Achilles*).

Á-sī ēng mī, pheng-tò, chòe chit ê îⁿ-khôan lâi khè tī kha-āu-tiⁿ (tē 119 tô).

6. Kái-piⁿ, ē-sin, koh-ē-khang, leng-pông-ē (乳房, *breasts*), chiah ê só-chāi ôe khah khòai tâm-sip, tiòh sī-siông chhit hō i ta sòa so iòh-hún.
7. Pīⁿ-lâng nā tãi-piān á-sī siáu-piān sit kìm, tiòh sī-siông ēng siū-jiō-khì. Tiòh ēng mī kap pheng-tò lâi khè-teh, m̄-thang hō pīⁿ-lâng ê phê-hu khè-tiòh siū-jiō-khì, in-ūi khòai-khòai siⁿ jiòk-siong. Tiòh put-sī sóe chheng-khì, chhit ta, sòa so iòh-hún. Nā pīⁿ-lâng siông-siông kauh-kauh-ngiáuh, siū-jiō-khì khah bōe thang tiāⁿ-tiāⁿ hē tī hia. Tiòh ēng pát khoán ê hoat-tō. Chhin-chhiūⁿ ēng chhō mī, á-sī ēng pheng-tò lâi pau **kù-sut-hu**, chiah sīn tī tãi-, siáu-piān ê só-chāi. Chit-ê nā kiaⁿ-lâng tiòh sūi-sī ōaⁿ chheng-khì-ê. Nā-sī thōan-jiám pīⁿ, kù-sut-hu tiòh sòa sio-lió-khì. Hit sī, pīⁿ-lâng bak-tiòh kiaⁿ-lâng ê só-chāi, tiòh sòa sóe, chhit ta, ēng **hé-chiú** lù, so iòh-hún, chiah ôe ēng-tit. Koh ēng iū-pò á-sī iū-chóa chū tī ē-tóe, jiòk-á khah bōe kè tâm. Ū-sī ēng *zinci oxidum* iū boah hiah ê tâm-sip ê só-chāi; chóng-sī iū-gōan tiòh chheng-khì. Boah iū ê só-**chāi** m̄-thang so iòh-hún in-ūi ôe liâm, sòa kiân **kui-pa**, tì-kàu khí jiòk-siong.

Thong khong-khì ê hoat-tō, m̄-nā ūi-tiòh pīⁿ-lâng ê lī-ek, khàn-hō iā sī ū lī-ek, chóng-sī gō-cháp ê pīⁿ-lâng ê tiong-kan, t̄ai-khài bô chit-ê hoaⁿ-hí beh khui thang-á, tek-khak tiòh ēng hó ê òe lâi khó-khng in; tiòh chai chhù-lāi tek-khak tiòh ū sin ê khong-khì, lâi òaⁿ-khì chiaⁿ ê ù-òe ê khì. Chit tiâu lí bô lūn phò-a-pīⁿ-lâng àn-cháiⁿ kóng, khàn-hō tiòh it-khài m̄-thang thiaⁿ. Jit-sī khui thang-á ê sī-chūn, tang-thiⁿ hē-thiⁿ sī siāng chit-iūⁿ, nā-sī thiⁿ-khì khah sio-jòah, mī-sī iā thang chiàu chū-kí ê ì-sù lâi khui thang-á. Chóng-sī iàu-kín tiòh sió-sim. Pīⁿ-lâng ê bīn-chhng, nā kó-jiân òe chhiong-tiòh hong, khàn-hō tiòh ēng ūi-pīn lâi cháh chiaⁿ hó. T̄ai-khài lâi kóng, khàn-hō tiòh òe bēng-pék thiⁿ-khì ê kôaⁿ-jòah, chiàu hit-ê khám-chām lâi khui lâi koaiⁿ ê lí-khì, che sī tī lín ê hák-būn, kiàn-sek khòⁿ cháiⁿ-iūⁿ-lah; chhin-chhiūⁿ thiⁿ-khì nā thài léng, iáh sī tiòh khui thang-á hō thong-khì, put-kò tiòh ke k̄a pīⁿ-lâng chhēng saⁿ, kap kah phē, chiū bô iàu-kín; theng-hāu khong-khì òaⁿ liáu chiū liām-piⁿ thang koh koaiⁿ. Koh chit hāng m̄-thang ūi-tiòh chit ê lâng ê iân-kò, lâi k̄a in khui-koaiⁿ, che chiū-sī ko téng khàn-hō ê t̄ai-chì. Pīⁿ-sek ê hân-lóan-kè (chiū-sī kiám-cha un-tō ê khì-kū) tiòh khah siōng tī 60 tō F. chī 65 tō F. (15.6°C.-18.0°C.). Un-tō nā bô kàu 60 tō F. (15.6°C.), chiū tiòh ēng hé-lô; nā tī 65 tō í-chiūⁿ chiū tiòh khui **thang**-á. Chit-ê sī khah háp tī kôaⁿ-thiⁿ ê só-chāi; nā-sī jiát-tài ê ūi, pīⁿ-sek ê un-tō tiòh 65°F-70°F. (18.0°C.-21.0°C.)

Pīⁿ-sek ê téng-bīn tiòh ū thang-á, thang tháu chiaⁿ ê kiaⁿ-lâng ê khì, in-ūi m̄-hó ê khì, khah chōe tī téng-bīn; nā bōe-òe tī pāng-téng khui thang-á, tek-khak tiòh khui m̄ng-lí á-sī khui thang-á.

T̄ai-khài lâi kóng, thong khong-khì ê hoat-tō, tiòh siōng-siōng hō i tú-hó, mī kap jit siāng chit iūⁿ; nā jit-sī ū teh òaⁿ khong-khì, mī-sī chiū kín koaiⁿ, án-ni khí-thâu sī hó, m̄-kú āu-lâi iū-gòan sī bô lō-ēng. Tī tē 127 tō chit ê thang-á thong-khong-khì ê hoat, chiū-sī ū siang tó ê thang, chiong ē-bīn tó thuh chiūⁿ kôaiⁿ tām-pòh, ē-bīn chiaⁿ thò chit phìⁿ pang, chiū siang tó ê thang-á òe làng phāng, chiū khong-khì òe jip, bōe tit-tit chhe-tiòh pīⁿ-lâng.